

FLEKSIBILNA STAMBENA JEDINICA KAO MEDIJ IZMEĐU PRIVATNOG I KOLEKTIVNOG PROSTORA**FLEXIBLE HOUSING UNIT: MEDIUM BETWEEN PRIVATE AND SHARED SPACE**Stefan Rađenović, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast- ARHITEKTURA**

Kratak sadržaj – *Ovaj rad bavi se oblikovanjem stambene jedinice, koja postoji kao prostor između privatnog i kolektivnog odgovarajući na sve zahteve pojedinca.*

Ključne reči: *kolektivno stanovanje, stambena jedinica, privatni prostor, zajednički prostor, fleksibilnost*

Abstract – *This paper deals with the design of a housing unit, which exists as a space between the private and the collective, responding to all the demands of the individual.*

Keywords: *collective housing, housing unit, private spaces, common spaces, flexibility*

1. UVOD

Konstantni porast gradskog stanovništva koji prati kontinualni razvoj društva u poslednja dva veka proizveo je savremeni grad koji čine mreže različitih kretanja i tokova usluga, dobara i proizvoda [1]. Socijalni odnosi 21. veka nose ožiljke globalizacije i tržišnih uslova, koji su degradirali stabilnost savremenog društva, negirajući humane uslove komfora zarad formiranja potrošačkog društva. Neprestana potreba za pojednostavljenjem svakodnevnog života i naponi koji su usmereni ka pronalaženju ultimativnog tipa stambene jedinice u kojoj će svi želeti da žive, nezavisno od individualnih karakteristika, doveli su do kriza na ekonomskom, političkom i društvenom planu.

S tim u vezi, pitanje prostora kao egzistencijalnog okvira savremenog čoveka danas predstavlja okosnicu savremenih naučnih teorija. Pitanje koje je nemoguće izbeći jeste da li u društvu koje slavi individualnost i diverzitet „savremeni čovek“ može biti definisan kao tip sa uobičajenim potrebama, željama i svakodnevnim životom. Prelazak iz 19. u 20. vek je označen povećanjem društvenog interesa i opsesijom prostorom [2], međutim, današnje vreme sa sobom nosi daleko kompleksnije stanje, gde pitanje nije samo fizički okvir, već obuhvata čitav spektar različitih uticajnih faktora, tako da se savremeno društvo nosi sa problemima koji nisu samo tehničke, ekonomske, socijalne i političke prirode, već je u pitanju humani problem [3].

Osnovno pitanje arhitektonske prakse postaje pitanje uloge stambenog prostora u komforu automatizovanog društva, odnosno: kako trajnost građevine i efemernost svakodnevnog života koreliraju?

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio dr Marko Todorov.

Cilj istraživanja jeste utvrđivanje kvaliteta i karakteristika prostora koji nastaju u fizičkim okvirima kolektivnog stanovanja u uslovima gde sami korisnici prostora definišu funkcionalne tokove i razmenu prostora i vremena. Istraživanje razmatra stanovanje u okviru društvenih, kulturoloških, ekonomskih i političkih specifičnosti svakog pojedinca, sa posebnim akcentom na specifičan vid zajedništva i zajedničkog stanovanja. Kroz istraživanje postojećih oblika razmene funkcionalnih jedinica u današnjim oblicima višeporodičnog stanovanja cilj rada je definisanje savremenog tipa stambene jedinice koji odgovara na realne, a promerljive potrebe savremenog čoveka, pri tome ne zanemarujući individualnost svakog pojedinačnog korisnika.

Sam rad i okvir istraživanja počivaju na sistemu pretpostavki istraživačkog procesa sastavljenih od osnovne hipoteze koja je uslovlila početak istraživanja i hipoteza koje proizilaze iz osnovne hipoteze, a koje se konkretnije bave specifičnim aspektima koje je potrebno posmatrati izolovano. Težište rada postavljeno je na dokazivanje da nametnuti oblici stanovanja, bili oni u potpunosti privatni ili u potpunosti kolektivni, dovode otuđenja od stvarnih potreba korisnika, tako da je osnovna hipoteza:

Fleksibilnost stambene jedinice koja omogućava direktnu angažovanost korisnika prostora u organizaciji funkcionalnih tokova, privatnih i deljenih, rezultira prostorima koji stvaraju nove prostorne i socijalne kvalitete.

Hipoteze koje proizilaze iz glavne su:

- Preispitivanje hijerarhije i personifikacija funkcionalnih celina od strane pojedinaca omogućava svakom pojedincu da kroz izražavanje svojih individualnih potreba postane član kolektiva;
- Nastali zajednički prostori su intermedijalni hibridni prostori koji postoje između javne i privatne sfere i postaju nova mesta koegzistencije;
- Fleksibilnost je pitanje održivosti.

Praktična primena istraživanja ogleda se u njegovom potencijalu da postane ilustrativni model, odnosno mehanizam organizovanja višeporodičnih stambenih jedinica sa visokim nivoom fleksibilnosti

2. TEORIJSKA RAZMATRANJA

Teorijski oslonac na kom je zasnovano ovo istraživanje ima dvojaku ulogu:

1. Definisane termina privatnog i kolektivnog prostora, sa posebnim osvrtom akcentom na njihove granične manifestacije, podržano tezom da arhitektura oslobođena obaveze da gradi po ustaljenim principima može da postane dijagram organizacije svakodnevnog života, pri tome posmatrajući arhitekturu kroz Hajdegerovu definiciju

discipline kao mesta ljudske aktivnosti i promišljanja, pre nego mesta koje uokviruje i zatvara [4].

2. Istorijsku i sociološku funkciju kolektivnih prostora, kao i rasvetljavanje socijalne podloge u cilju razumevanja postojećih ljudskih prilika, uzroka generalnog nezadovoljstva i oskudice, kao i vrsti komfora za kojim društvo teži, bazi-rajajući se na istraživanju Hane Arent.

2.1 Privatni prostori vs. kolektivni prostori

Pod prostorom na granici dve sfere se u ovom istraživanju pre svega misli na prostor zajedništva, kolektivni prostor, koji se pojavio u XX veku kroz socijaldemokratske procese u zemljama zapadne Evrope, a koji se kasnije, u prosecu posleratne obnove i ubrzane urbanizacije dodatno razvijao i transformisao.

Razmatranje načina na koji su stanovnici organizovali svoj život oko mesta svog bivanja je takođe od velike važnosti. Da bi se u potpunosti razumeo život u okviru kolektiva, neophodno je razmatrati ga kao deo društveno konstruisanog okvira sa mestom stanovanja u svom središtu.

Kolektivni prostori, odnosno kolektivni stambeni objekti mogu biti definisani kao prebivališta, gde više od jedne osobe živi pod istom strukturom. Naravno, postoje različiti nivoi kolektivnih prostora. Postoji mogućnost deljenja komunalnih prostora tako da svi korisnici žive zajedno kao komuna, gde se ne deli samo prostor već i odgovornosti. Alternativno, zajednički prostori se mogu definisati i kao individualni, privatni prostori čisto povezani mrežom koridora ili dvorištem. Ovaj rad ima za cilj da prikaže širi raspon deljenih prostora i da pri tome predoči njihove uspehe i ograničenja u određenim aspektima.

Deljeni prostori mogu postojati u različitim razmerama, oblicima i mogu biti definisani na različite načine. Kolektivno stanovanje može ostvariti različite potencijale, ali i mnoga ograničenja. Ljudi koji nisu otvoreni i nisu spremni za deljenje prostora i obaveza suočće se sa definitivnim problemima. Zbog toga je bitno uspostaviti organizaciju gde je granica između privatnog i javnog fleksibilna i podložna samostalnoj interpretaciji od strane svakog pojedinca. Sa druge strane, ako ljudi posmatraju kolektivno stanovanje kao priliku, mogu otvoriti mogućnosti deljenja troškova, prostora i stvaranje zajednice kojoj pripadaju.

2.2 Fleksibilnost

Nedostatak fleksibilnosti nužno znači da stanari moraju češće da se sele i da često prostor u kojem žive ne smatraju svojim. Fleksibilnost je pitanje održivosti. Naspram nefleksibilnih stambenih jedinica, fleksibilne garantuju duži boravak korisnika, možda i celog života, ali svakako i u okolnostima promene. Fleksibilni stanovi podrazumevaju određeni stepen adaptibilnosti na nastale promene, ali i na nove korisnike, što je posebno bitno sa narastajućim trendom nomadskog načina života. Svi obrađeni primeri poseduju stepen fleksibilnosti koji je neprohodan kako bi se korisnici samog prostora osećali kao da je prostor njihov i da „radi“ za njih. Ovo se dijametralno razlikuje od stambenih jedinica na koje smo navikli. Koje usled nedostatka kvaliteta fleksibilnosti ne ostvaruju mogućnost kreativnog korišćenja prostora i postaju kruti i nehumani na jedan način.

Dalje je fleksibilnost bitna i sa aspekta socijalnog diverziteta, jer prostor koji je oslobođen predeterminisanih prostornih celina može da primi korisnike različitih socijalnih grupa, što je tema sledećeg poglavlja.

2.3 Socijalni aspekt

Kriterijumi vezani za socijalni aspekt su jednako bitni kao i fleksibilnost. Pitanje koje se postavlja jeste kao artikulacija stambene jedinice utiče na socijalne odnose korisnika? Da li organizacija podržava susrete i zajednički boravak ili izoluje pojedinca od okoline?

Socijalne razmene u stambenim objektima podrazumeva postojanje zajedničkih prostora. Bitno je u tom polju napraviti razliku između nametnutih i spontanijih susreta. Nametnuti odnosi nastaju u klasičnim zajedničkim prostorima koji diktiraju način i tempo života i tako i diktiraju među ljudske odnose. Ovo se postiže izmeštanjem svakodnevnih potreba stanovnika izvan prostora privatnog doma. Činovi kojima se korisnicima oduzima pravo na slobodu oduzima se i pravo za izražavanje u sopstevnom egzistencijalnom prostoru i dolazi do slabljenja ili gubitka individualnosti, gde se u zajednici slavi potpuna asimilacija. Tako u zajedničkim prostorima dolazi do otuđenja od individualnosti.

Zajedničke prostore koji stvaraju humane društvene odnose i prostor poverenja neophodno je projektovati tako da je socijalna razmena slobodna i da zajednički prostori ne znače nužnost i breme svakodnevnog života, već izbor.

U drugoj krajnosti imamo potpuno izolovane stambene jedinice koje bez kontakta sa okolinom i ljudima koji ih čine. Po pitanju ispoljavanja individualnosti ovaj slučaj je daleko na prednji, ali kao i kod svih ekstrema dolazimo do značajne posledice koja znači otuđenje od društva koje čini esenciju okoline u kojoj se odvija svakodnevnice. U ovakvim strukturama ne možemo govoriti o ulozi pojedinca u zajednici, jer u takvim slučajevima zajednica i ne postoji.

Neminovno je da svaka stambena jedinica mora imati dovoljno prostora za ispoljavanje individualnih odlika, ali u meri koja dozvoljava postojanje deljenih sadržaja.

Kolektivni prostor se mogu smatrati klasičnim primerom socijalnog kondenzatora tek kada se povećanje gustine korisnika ogleda i u povećanju heterogenosti korisnika. Okupljanje istomišljenika ne dovodi do stvaranja novih formi, već do cikličnog ponavljanja ustaljenih odnosa i njihovih produkata.

3. OPIS PROJEKTA

Postojeći problemi stambene sfere su definisani u prethodnim poglavljima: krutost organizacije prostora, predefinisana prostora, visok stepen izolacije pojedinca i gubitak identiteta pojedinca u mnoštvu nametnutih načela življenja. Prostorni koncept ilustriran u ovom radu ima za cilj da ukloni sve detektovane nedostatke stambenih jedinica predočavajući celovit prostorni, funkcionalni i socijalni koncept sa univerzalnom mogućnošću aplikacije.

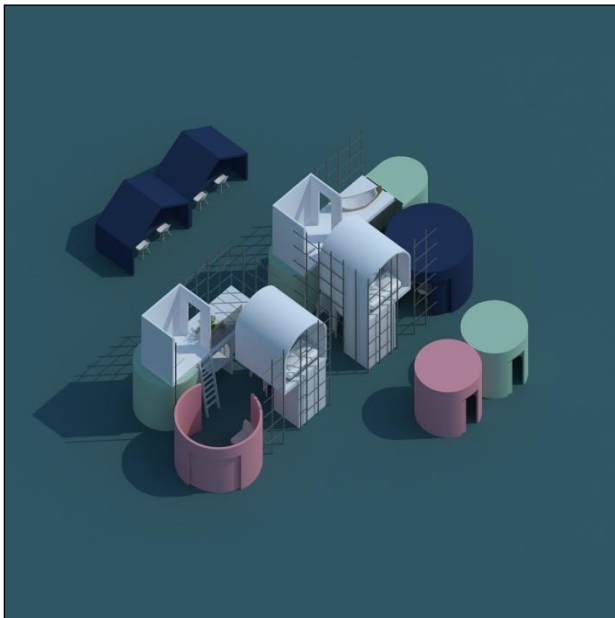
Ovaj rad predlaže da korisnici prostora moraju da imaju mogućnost učešća u oblikovanju prostora koji žele, pre nego da budu relativno pasivan posmatrač tokom izbora, kupovine, pa i tokom življenja u stanu.

U standardnom stanu, pa i u standardnoj sobi, prazan prostor oko nameštaja je često mnogo veći nego što nam je zaista potrebno. Što bi značilo da nam je u suštini potreban manji prostor sa kreativnijom ili primerenijom funkcionalnom zamisli. Prikazan projekat je pokušaj da se prostorije (sobe) razbiju u manje funkcionalne jedinice,

nazvane *f-komponente*, tako da svaka oblikuje specifičan program, kao što je spavanje, učenje, kačenje odeće i slično. F-komponente su raspoređene slobodno unutar prostora, a projektovane su tako da po potrebi postaju izvanredno privatne, a po potrebi se preko pokretnih pregrada, zidova, otvaraju ka ljudima sa kojima biramo da delimo prostor.

U ovakvom sistemu svakom stanovniku je dodeljena prazna standardizovana stambene jedinica. Nakon toga, svaki stanovnik „oprema“ svoj stambeni prostor f-komponentama spram svojih potreba i životnih navika. F-komponente su projektovane kao krajnje personalizovan proizvod, koji zamenjuje čitave prostorije u sadašnjoj organizaciji stana i kroz odabir oblika, veličine funkcije, boje i materijala priča priču o tome ko smo. Na ovaj način sistem nastanjuju ljudi raznog stila, kulturne podloge i ličnih preferenci, a sve u okviru istih prava i pravila koje definiše predočen koncept.

Jedinstven sistem u isto vreme generiše visoku gustinu odnosno diverzitet nastanjivanja prostora uspevajući da pri tome ne naruši lični mir i privatni prostor koji je svakom pojedincu neophodan kako bi izrazio sebe i svoj način života.

Slika 1. Prikaz odnosa stambenih jedinica i zajedničkog prostora

Sa druge strane, f-komponente nisu striktno privatni prostori. One se mogu koristiti kao kolektivni prostori. Krucijalna razlika između ovog tipa kolektivnih prostora i kolektivnih prostora na kakve smo navikli jeste stepenu slobode korisnika. Korisnici prostora su slobodni da sve potrebe koje žele da ispunjavaju u potpunoj privatnosti to i čine.

Ne postoji funkcija koja je uskraćena kao privatna. Postojanje kolektivnih prostora osmišljeno je kao prostor neposrednih susreta, ali željenih susreta, koji kao takvi grade bolje međuljudske odnose i jačaju poverenje. Dodatna dobit ovakve koncepcije jeste ušteda prostora.

U zajednici u kojoj postoje pojedinci koji na primer vole da jedu ili pripremaju obroke u društvu, ne postoji razlog za nepostojanje zajedničke kuhinje, koja ispunjava sve potrebe, a oslobađa prostor u stambenoj jedinici za drugačije sadržaje koje su konkretnim korisnicima bitniji.

Posmatrano dalje od toga, najveći iskorak ovog koncepta jeste korišćenje funkcija kao usluge. Tako da, kada neko od stanovnika želi da deli svoju f-komponentu sa ostalim stanovnicima, on jednostavno može da rotira pokretni zid i svoj privatni prostor prezentuje kao zajednički. Ovakav način razmene prostora i funkcija je odlika humanih prostora, u kojim vlada pravo zajedništvo izgrađeno na poverenju i otvorenosti.

3.1. Forma

Forma objekta prati generalnu ideju potpuno personalizovanog prostora tačno po meri korisnika, što pored funkcionalnih odrednica podrazumeva i odabir boje, završne obrade i materijalizacije. Personalizacija f-komponenti ugleda se na interfejs *smart* telefona, koji u mnoštvu ponuđenih opcija pruža neograničeni broj kombinacija za izražavanje individualnog karaktera.

Uprkos velikoj slobodni izbora, jedinstveno prostorno slaganje komponenti daje stambenim jedinicama ujednačen karakter i estetiku. Rešavanje funkcionalnih tokova sprovodi se ne samo u horizontalnom smislu, već i u vertikalnom, tako da neprestana igra većih i manjih oblika, u horizontalnoj i vertikalnoj ravni daje strukturama razigranu formu i u tim varijacijama se ustvari oblikuje uniformi arhitektonski izraz.

Korisnici poseduje ograničenu zapreminu prostora (određenu horizontalnim otiskom i visinskim ograničenjem) obuhvaćenu lakom membranom i to predstavlja početnu tačku u izgradnji forme stambenih prostora. Bitno je naglasiti da je razigranost i raznovrsnost ovakvih prostora promenljiva tokom vremena, posebno u smislu forme, budući da se sa promenom korisničkih potreba menja i raspored i forma komponenti. Što dodatno naglašava estetiku konglomeracije.

Sve f-komponente koje su namenjene za deljenje su oblikovane sa minimum jednom zaobljenom, kružnom površinom koja izlazi van okvira zadate stambene jedinice. Na ovaj način se ove strukture neminovno ističu u prostorima između stambenih jedinica, a da pri tome ne narušavaju njihov tok. Struktura bez krutih oštih ivica čini zajednički prostor sigurnim i komfornim za sve korisnike. Ovi kružni zidovi se otvaraju i zatvaraju prema zahtevima i tako menjaju prostor spram potreba.

Sa druge strane, f-komponentne namenjene za privatnu upotrebu se nalaze u potpunosti unutar lake envelope, dodatno skivene od ostalih članova zajednice.

Sve stambene jedinice su postavljene na zajedničku izdignutu platformu, koja pored toga što ima praktičnu ulogu u sprovođenju instalacija ima za cilj i dodatno grupisanje korisnika. Ovako postavljene strukture otvaraju i mogućnost smeštanja jedinica unutar napuštenih objekata vraćajući im novi život i učitavajući nove vrednosti.

3.2. Materijalizacija

Završna materijalizacija, u smislu teksture, toline i boje, je prepuštena korisnicima. Ono što je u ovom trenutku bitno podcrtati jeste da ovo svakako ne podrazumeva da svaki pojedinac samostalno projektuje funkcionalnu jedinicu, već da kroz odabir i prilagođavanje postojećih

opcija nju učini svojom. Ideja odabira f-komponenti kao iz kataloga nameštaja sigurno ne znači gubitak zanimanja arhitekta ili dizajnera nameštaja, već suprotno, znači poziv svim arhitektama i dizajnerima da kroz kreativna rešenja projektuju nove funkcionalne jedinice za stalno nove potrebe i navike, koje se menjaju zajedno za užurbanim tokom življenja.

Faktori koji su fundamentalno uticali na materijalizaciju i konstrukciju jesu:

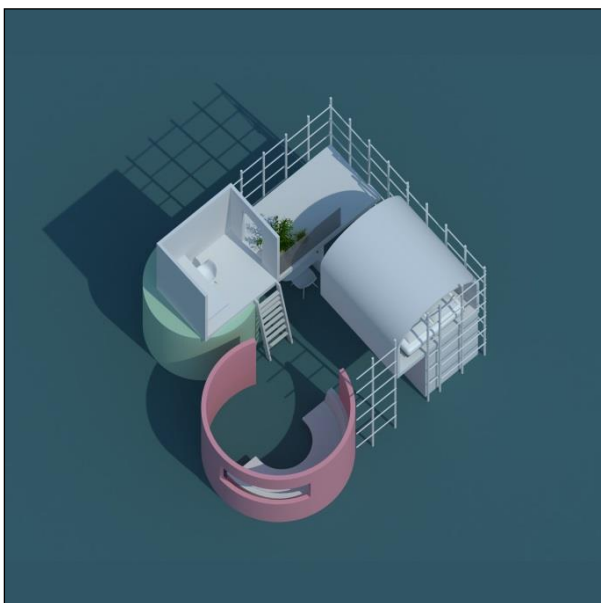
- Fleksibilnost prostora,
- Adekvatna osvetljenost stambene jedinice,
- Dobra toplotna i zvučna izolovanost,
- Isplativost i održivost.

Fleksibilnost prostora postignuta je razdvojenim konstruktivnim sistemima. Opna se nosi na drvenim stubovima i čeličnim ramovima, dok svaka f-komponenta ima sopstvenu konstrukciju koja omogućava slobodno pozicioniranje i slaganje u prostoru.

Adekvatna osvetljenost postignuta je lakom opnom od dvostrukog petokomornog polikarbonata (4+5+4), koja u isto vreme propušta sunčevu svetlost i čini termički omotač jedinice.

Budući da je građevinska delatnost jedan od najvećih zagađivača planete, od velikog značaja je bilo definisati materijalizaciju koja zadovoljava potrebe, a ne narušava prirodne tokove.

F-komponente se proizvode 3D štampom od reciklirane plastike, tako da se dobije šuplja struktura čiji se dupli zidovi ispunjavaju elementima za učvršćavanje i izolacionim materijalima.

Slika 2. Prikaz stambene jedinice

4. ZAKLJUČAK

Prezentovan rad predlaže novo shvatanje kolektiva izrođenog iz novog načina življenja, iz novog tipa stambene jedinice, koji nije šablon, već visoko fleksibilan mehanizam, koji trenutno odgovara na promenjene socijalne i kulturološke uslove. Novi sistem stanovanja deluje kao moderni socijalni kondenzator koji poštuje želje svakog pojedinačnog korisnika dok paralelno kreira socijalnu koliziju i razmenu. Konstantne socijalne interakcije otvaraju prostor za nove poglede i razumevanje i pri tome formiraju toleranciju i podršku unutra zajednice.

Novi tip kulture življenja, demonstrira prostorni, funkcionalni i socijalni diverzitet. Uglavnom ispražnjeni prostori koji vode od jednog sadržaja do drugog su promišljeni kao mesta događaja i socijalizacije, gde ljudi dele svoje/zajedničke prostore i uživaju razmenu prostora i funkcije kao svojevrstne usluge.

Jednostavno projektovanje zajedničkih prostora je jednako neefikasno kao i projektovanje šablonskih stanova. Ključni faktor koji odvaja prikazan projekat od tipskog stambenog objekta jeste preraspodela hijerarije funkcije, odnosno njeno potpuno negiranje u cilju potenciranja fleksibilnosti funkcija spram promenljivih potreba i redefinisane samog značenja zajedničkih prostora. Redefinisanje zajedničkih prostora postiže se bogaćenjem prostora programskih funkcionalnim elementima, koji se dele spram potreba i želja korisnika. Kreiranjem prostora unutar komunikacija koji su programski artikulirani, a ipak fleksibilni, stvaraju se prostori koji potenciraju socijalnu interakciju, gde se kroz veći broj neposrednih interakcija gradi poverenje.

5. LITERATURA

- [1] Igor Maraš, "Transformacije gradskog bloka i tranzicioni prostori u XX i početkom XXI veka – ideali i ideje o gradu", Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka, 2014.
- [2] Michel Foucault, "Of Other Spaces, u *Diacritics*, Vol. 16, No. 1", The Johns Hopkins University Press, 1986
- [3] Kristijan Norberg-Šulc, "Egzistencija, prostor i arhitektura", Beograd: Građevinska knjiga, 2000
- [4] Martin Heidegger, "Building, Dwelling, Thinking", New York: Harper Colophon Books, 1971

Kratka biografija:

Stefan Radenović rođen je u Zrenjaninu 1993. god. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitekture odbranio je 2019.god.